

УКРАЇНСЬКОМОВНА АДАПТАЦІЯ ОПИТУВАЛЬНИКА РІВНЯ І СТРУКТУРИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ З МЕТОЮ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОБОРУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

УДК: 159.922

Барко Вадим Іванович

Доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4962-0975>

Остапович Володимир Петрович

Кандидат юридичних наук, завідувач лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9186-0801>

Олешко Петро Степанович

Кандидат історичних наук, доцент, ректор Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9599-6052>

Анотація. Стаття присвячена проблемі українськомовної адаптації психодіагностичної методики оцінювання рівня і структури емоційного інтелекту особистості (МЕІ), розробленої російським психологом М. Манойловою. Дослідження проводилося з метою вдосконалення системи професійного добору кадрів для Національної поліції України. У статті викладено теоретичні основи і внутрішню структуру процесу адаптації, розкрито процедуру та результати експериментального дослідження щодо перевірки надійності та валідності адаптованої методики, отримані середньо нормативні показники для загальної вибірки, визначені стандартизовані тестові норми. Результати дослідження довели діагностичну верифікацію

зазначеної психодіагностичної методики і доцільність її використання з метою психологічного добору персоналу Національної поліції України.

Ключові слова: професійний психологічний добір, емоційний інтелект, українськомовна адаптація тесту, психологічна діагностика, надійність, валідність, стандартизовані тестові норми.

Постановка проблеми. Важливим напрямом підвищення ефективності діяльності Національної поліції України є вдосконалення психодіагностичного інструментарію з метою професійного добору кадрів. Згідно з нормативними документами Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС), конкурс (добір) на службу до поліції проводиться в декілька етапів, одним з яких є проведення психологічного тесту для вивчення загальних здібностей кандидатів [1; 2]. Варто відмітити, що на разі не вистачає надійних українськомовних тестів, які могли б застосовуватися із цією метою. Традиційно психологами використовуються зарубіжні (зазвичай російськомовні) методики й адаптовані російською мовою англomовні тести, українськомовні опитувальники практично відсутні [1–7]. Подібну ситуацію не можна вважати задовільною, оскільки не всі респонденти володіють російською мовою достатньою мірою, до того ж використання ментально інших (чужих) особистісних дескрипторів нерідко призводить до помилок у відповідях і невірних психодіагностичних висновків. Тому постає проблема українськомовної адаптації деяких найбільш валідних і надійних опитувальників для дослідження загальних здібностей.

Аналіз останніх наукових досліджень. У наукових публікаціях (Д. Гоулмен, Д. Люсін, М. Манойлова, А. Петровська) наводяться підтвердження того, що специфічний психологічний конструкт – емоційний інтелект (далі – ЕІ) – є вельми важливим для успіху менеджерів в юридичних, медичних, педагогічних та інженерних професіях. Дослідники стверджують, що якщо інтелектуальною рушійною силою в бізнесі ХХ ст. був коефіцієнт традиційного тестометричного інтелекту (IQ), то у ХХІ ст. це буде саме ЕІ [3–7]. Така позиція підтверджується оглядом практики психологічної роботи у великих організаціях, який показав, що у більшості з них використовується вимірювання ЕІ. Багато в чому це породжується бажанням знайти конструкт, пов'язаний із часткою професійного успіху, яка не пояснюється психометричним інтелектом. Проте вимірювання ЕІ матиме сенс, якщо тільки він надасть додаткову інформацію, яку не можна отримати за допомогою традиційних методик, тобто тестам вимірювання ЕІ має бути притаманна критеріальна, прогностична та інкрементна валідність.

Прибічники застосування ЕІ в бізнесі визначають емоційний інтелект як розуміння власної мотивації та емоційного стану, а також стану інших людей [3; 4]. На думку дослід-

дників, емоційний інтелект відіграє головну роль у проблематиці лідерства [3]. Люди з більшою емоційною чутливістю набагато частіше стають ефективними лідерами. Розвиток емоційної чутливості – це процес, заснований на досвіді. У дослідженнях наводяться характеристики людей із високим емоційним інтелектом. Такі люди будують стійкіші міжособистісні стосунки, краще можуть мотивувати себе та інших, активніші, новаторські та творчі, ефективні лідери, краще працюють в умовах стресу і справляються зі змінами, перебувають у більшій гармонії із собою [6–8].

Дослідники відзначають, що чим вище у людини посадове положення, тим важливішим для неї стає ЕІ, саме емоційний інтелект відрізняє успішну кар'єру від кар'єрного застою. Можливий неуспіх керівника високої ланки найчастіше викликаний недоліком емоційного розвитку. Співпереживання і самоаналіз – найважливіші чинники ефективної кар'єри, адже людина з високим ЕІ реалістично сприймає себе та інших, приймаючи людську природу з усім її розмаїттям, правильно розуміє почуття. Високий ЕІ є запорукою прийняття адекватніших рішень, доброї взаємодії з людьми [9; 10].

Метою наукової статті є адаптація українською мовою однієї з широко використовуваних психологами зарубіжних психодіагностичних методик визначення рівня і структури емоційного інтелекту – «МЕІ» (розробник М. Манойлова).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що авторами вперше здійснено українськомовну адаптацію опитувальника діагностики емоційного інтелекту М. Манойлової, представлено психометричні показники нового опитувальника рівня і структури емоційного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Методика діагностики емоційного інтелекту МЕІ розроблена М. Манойловою у 2004–2005 роках [10]. На її думку, *емоційний інтелект* – це здатність людини до усвідомлення, прийняття та регуляції емоційних станів і почуттів як інших людей, так і своїх власних. У структурі емоційного інтелекту існують два аспекти: внутрішньо особистісний і міжособистісний. Виходячи із цих визначень, емоційний інтелект описується автором як регуляція внутрішньої та зовнішньої психічної діяльності людини; ЕІ – це здатність до розуміння своїх емоцій і емоційних станів партнерів по спілкуванню; управління своїми діями стосовно свідомо поставленої мети завдяки регулюванню внутрішніх станів. Мета ЕІ – це трансформація та прогресивний розвиток емоційної сфери суб'єкта. Засобами ЕІ виступають: а) внутрішній аспект – емоційний потенціал особистості (накопичується з досвідом); б) зовнішній аспект – операції реалізації «технічної» сторони (розвивається в процесі тренінгу).

Розроблена М. Манойловою методика діагностики ЕІ є опитувальником, що склада-

ється з 40 тверджень. Обстежуваному пропонується оцінити міру своєї згоди з кожним твердженням за 5-бальною шкалою. Опитувальник містить 4 субшкали і 3 інтегральні індекси: загального рівня EI, вираженості внутрішньо-особистісного та міжособистісного його аспектів. У цілому, опитувальник М. Манойлової базується на змішаній моделі емоційного інтелекту, що розглядає останній як комплекс некогнітивних здібностей і навичок. З метою стандартизації MEI автором методики проведено дослідження на репрезентативній вибірці чоловіків і жінок віком від 17 до 65 років, які працюють у різних сферах професійної діяльності. Загальний обсяг вибірки склав 719 респондентів. Для виявлення статевих, вікових і професійних відмінностей у характеристиках емоційного інтелекту вибірка стандартизації була розділена на підгрупи за статтю, віком, професійною діяльністю, стажем роботи. Усього було виділено 4 вікових категорії: 17–21 років, 22–35 років, 36–55 років, 55 років і старше. Стосовно розподілу за категоріями професій їх кількість становила три – педагоги (у тому числі студенти педагогічного закладу вищої освіти), медичні працівники, робітники і службовці інших спеціальностей. Статистичний аналіз відмінностей середніх значень шкал методики дозволив автору виявити деякі тенденції. Найбільш явно простежуються статеві відмінності. Властивості емоційного інтелекту мають різну міру вираженості у чоловіків і жінок; відповідно, жін-

ки мають вищі показники емоційного інтелекту ніж чоловіки. Вікові відмінності в показниках емоційного інтелекту проявляються меншою мірою. У цьому плані «критичною точкою» є перехід від юнацького віку до зрілості; в юнацькому віці більше виражений внутрішньо-особистісний аспект EI [10].

Аналіз відмінностей у середніх значеннях емоційного інтелекту серед представників різних професійних груп виявив, що показники емоційного інтелекту працівників у сфері «людина – людина» є вищими, ніж у представників інших професій. Значущих відмінностей у показниках емоційного інтелекту педагогів і медичних працівників не виявлено.

Автором методики виявлені значущі відмінності характеристик емоційного інтелекту у педагогів із різним стажем роботи і різною мірою задоволеності працею. Так, у групі педагогів із великим стажем роботи, незадоволених своєю професійною діяльністю, простежується зниження показників внутрішньо-особистісного аспекту емоційного інтелекту. Для визначення нормативних значень і перекладу сирих балів у стандартні найбільш значущими виявилися відмінності за гендерними ознаками. В результаті отримання автором стенових показників може бути встановлено рівень вираженості кожної властивості емоційного інтелекту. Він визначається таким чином:

1–2 стени – дуже низький (нижче 70 балів за шкалою IQ); 3–4 стени – низький (71–89 балів

IQ); 5–6 стенів – середній (90–110 балів IQ); 7–8 стенів – високий (111–120 балів IQ); 9–10 стенів – дуже високий (вище 120 балів за шкалою IQ) [10].

З метою експериментального дослідження психодіагностичних можливостей методики МЕІ та її українськомовної адаптації використано результати опитування працівників Національної поліції України у 2018 році. Для тестування були відібрані працівники, яких поважають у колективі та яким притаманні високі морально-ділові якості. Тестування здійснювалося у 23 областях країни, загалом обстежено 390 респондентів.

Перед початком тестування проводилася підготовча робота: респондентам пропонувався стимульний матеріал опитувальника і повідомлялися призначення і мета тестування, роз'яснювалася інструкція. При тестуванні дотримувалися загальні умови до приміщення, освітлення, інструкції, стимульного матеріалу, впливу ситуаційних чинників тощо. У процесі адаптації опитувальника ми виходили з того, що методика повинна відповідати загальним вимогам: простота і лаконічність, точність і зрозумілість інструкції та тверджень; відносна простота обрахунків отриманих результатів; можливість їх опрацювання за допомогою «ключів».

Для вирішення питання відповідності базових норм методики МЕІ, а також коректності їх використання при тестуванні поліцейських проведено експериментальне дослідження.

Спочатку за допомогою трьох філологів та психологів Державного науково-дослідного інституту МВС України розроблено українськомовний варіант опитувальника, текст якого максимально наближений до змісту оригінальної версії, в якій використовувалися традиційні для української мови особистісні дескриптори. З метою перевірки надійності та валідності опитувальника здійснено відповідні розрахунки. У процесі українськомовної адаптації отримано дані стосовно трьох аспектів надійності: ретестової, надійності паралельних форм і внутрішньої узгодженості.

Ретестова надійність виражається через коефіцієнт кореляції між двома послідовними тестуваннями з інтервалом у 2–3 тижні; вона становить: для шкали 1 – 0,70; шкали 2 – 0,84; шкали 3 – 0,67; шкали 4 – 0,80 ($N = 440$; $p = 0,01$). Ці значення задовольняють існуючим психометричним вимогам.

Для частини обстежуваних, які однаково добре володіють українською та російською мовами, пропонувалися різномовні варіанти опитувальника, які розглядалися як *паралельні форми* (обидві форми складаються з однакової кількості завдань; попарно вирівняні за структурою і змістом; результати, отримані з їх допомогою, близькі між собою). Коефіцієнти кореляції (одержані при тестуванні з двотижневим інтервалом) виявились такими: для шкали 1 – 0,73; шкали 2 – 0,80; шкали 3 – 0,71; шкали 4 – 0,77 ($N = 390$; $p = 0,01$). Таким

чином, надійність паралельних форм є цілком задовільною.

При перевірці за допомогою t-критерію Ст'юдента не зафіксовано значущих відмінностей між розподілом тестових показників за обома формами (українсько- і російськомовною). Не встановлено значущих відмінностей і при перевірці за допомогою критерію Пірсона χ^2 . Отже, українськомовну і російськомовну версії опитувальника можна вважати практично тотожними. З метою перевірки внутрішньої узгодженості завдань опитувальника розраховувався коефіцієнт α -Кронбаха (Табл. 1). Усі отримані показники можна вважати

допустимими в аспекті вимог до психодіагностичного інструментарію.

Таким чином, отримані результати свідчать про задовільну надійність і внутрішню узгодженість українськомовного опитувальника МЕІ.

З метою дослідження конструктивної валідності адаптованого МЕІ проведено порівняння даних, отриманих при використанні цього опитувальника, з результатами інших методик діагностики ЕІ. Виявлено кореляції підсумкового результату МЕІ з інтегральними індексами ЕІ за відомими методиками оцінки емоційного інтелекту MSCEIT (Дж. Мейер, П. Селовей) і М. Холла ($r = 0,57$; $p = 0,05$ і $r = 0,61$; $p = 0,01$ відповідно). Окрім цього отримано кореляції шкал МЕІ з шкалами відомого опитувальника емоційного інтелекту ЕмІн (Д. Люсін) (Табл. 2).

Таблиця 1.
Коефіцієнти α -Кронбаха для опитувальника МЕІ

Шкали	1	2	3	4
α	0,69	0,74	0,62	0,63

Таблиця 2.
Кореляції шкал опитувальника МЕІ та ЕмІн

Шкали-МЕІ	Шкали ЕмІн									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0,43**	0,26*	0,38**	0,22	0,21	0,17	0,33*	0,25*	0,32*	0,40*
2	0,10	0,06	0,16	0,31*	0,23	0,21	0,12	0,34*	0,39**	0,39**
3	0,38**	0,32*	0,24	0,54**	0,38**	0,07	0,25*	0,20	0,32*	0,38**
4	0,32*	0,23	0,34*	0,25*	0,10	0,40**	0,21	0,35*	0,14	0,33*

Примітка: * $p = 0,05$; ** $p = 0,01$; $N = 280$.

Шкали ЕмІн: 1 – розуміння власних емоцій, 2 – управління власними емоціями, 3 – розуміння чужих емоцій, 4 – управління чужими емоціями, 5 – контроль експресії, 6 – міжособистісний компонент, 7 – внутрішньоособистісний компонент, 8 – розуміння емоцій, 9 – управління емоціями, 10 – загальний показник ЕІ.

Шкали МЕІ: 1 – усвідомлення своїх емоцій і почуттів, 2 – управління своїми емоціями та почуттями, 3 – усвідомлення емоцій і почуттів інших, 4 – управління емоціями та почуттями інших.

Для визначення особливостей вибірки працівників поліції отримані в процесі психодіагностичного тестування оцінки були проаналізовані за допомогою статистичних мето-

сензитивності, емотивності, емпатії тощо. Щоправда, інтегральний індекс емоційного інтелекту жінок незначно перевищує показник чоловіків (4,77 проти 4,34).

Таблиця 3.

Статистичні показники, отримані в процесі тестування працівників поліції
(загальна вибірка, чоловіки; $N = 310$)

Номери шкал	1	2	3	4	5	6	7
M	5,96	2,18	5,29	1,08	3,12	3,58	4,34
□	3,66	4,44	3,51	3,95	5,20	6,34	9,06

Примітка: курсивом виділено показники, за якими зафіксовано статистично значущі відмінності ($p = 0,05$). **Шкали MEI:** 1 – усвідомлення своїх емоцій і почуттів, 2 – управління своїми емоціями та почуттями, 3 – усвідомлення емоцій і почуттів інших, 4 – управління емоціями та почуттями інших, 5- внутрішньо особистісний аспект, 6- міжособистісний аспект, 7- інтегральний індекс.

Таблиця 4.

Статистичні показники, отримані в процесі тестування працівників поліції
(загальна вибірка, жінки; $N = 80$)

Номери шкал	1	2	3	4	5	6	7
M	6,99	3,47	5,33	1,98	4,06	3,82	4,77
□	3,35	4,67	3,54	3,67	4,55	5,71	8,11

Примітка: курсивом виділено показники, за якими зафіксовано статистично значущі відмінності ($p = 0,05$). **Шкали MEI:** 1 – усвідомлення своїх емоцій і почуттів, 2 – управління своїми емоціями та почуттями, 3 – усвідомлення емоцій і почуттів інших, 4 – управління емоціями та почуттями інших, 5- внутрішньо особистісний аспект, 6- міжособистісний аспект, 7- інтегральний індекс.

дів. У Таблицях 3–4 наведено середньонормативні статистичні показники за методикою MEI отримані на вибірці чоловіків і жінок.

Як видно з таблиць, жінки мають вищі показники емоційного інтелекту у порівнянні з чоловіками (за шкалами 1, 2, 4, 5), що може пояснюватися впливом на становлення емоційного інтелекту типових «жіночих рис» –

Таким чином, отримані середньонормативні показники для загальної вибірки можна вважати еталонними при тестуванні працівників поліції у процесі професійного добору на службу до підрозділів Національної поліції України (Таблиця 5). Виходячи з наших розрахунків, інтегральний індекс становить показник 4,52 балів (середньоквадратичне відхилення становить

8,64). Зафіксовано мінімальне значення за шкалою 5 (-13) і максимальне за шкалою 6 (+15). У більшості випадків (78% опитаних) діапазон середніх значень за шкалами методики коливається від -3 до +8,0 балів. Бали нижче та вище зазначеного діапазону можна вважати низькими та високими відповідно, незалежно від освітнього рівня респондента. Для розподілу респондентів на групи за ступенем розвитку ЕІ на основі нелінійної стандартизації рекомендується отримані (згідно з ключем) «сирі» бали переводити у рівні ЕІ на основі порядкової шкали:

5-й (дуже високий рівень ЕІ) – (більше 8) «сирих» балів;

4-й (високий рівень) – (5-8) «сирих» балів;

3-й (проміжний рівень) – (1-4) «сирих» балів;

2-й (знижений рівень) – (-3- 0) «сирих» балів;

1-й (дуже низький рівень) – (менше-3) «сирих» балів.

Отримані середньо-нормативні показники на вибірці успішних працівників поліції свідчать про певне розходження «базових» та «емпіричних» оцінок.

Аналізуючи показники Таблиці, зауважимо, що за більшістю шкал (1, 3, 4) зафіксовано деякі відмінності між базовими даними, представленими у дослідженнях М. Манойлової, і тими, що отримані внаслідок власного емпіричного дослідження. Так, сере-

Таблиця 5.

Порівняння середньо-нормативних показників, отриманих у процесі українськомовної адаптації опитувальника МЕІ

а) емпіричні статистичні дані (N = 390)

Номери шкал	1	2	3	4	5	6	7
M	6,63	3,21	5,30	1,52	3,55	3,61	4,52
$\square$	3,01	4,89	3,21	3,95	5,02	5,98	8,64

б) базові статистичні дані (отримані М. Манойловою) (N = 719)

Номери шкал	1	2	3	4
M	6,33	3,96	3,92	0,45
$\square$	3,49	5,28	3,85	3,63

Примітка: курсивом виділено показники, за якими зафіксовано статистично значущі відмінності ($p = 0,05$). **Шкали МЕІ:** 1 – усвідомлення своїх емоцій і почуттів, 2 – управління своїми емоціями та почуттями, 3 – усвідомлення емоцій і почуттів інших, 4 – управління емоціями та почуттями інших, 5- внутрішньо особистісний аспект, 6- міжособистісний аспект, 7- інтегральний індекс (у Манойлової базові статистичні дані за шкалами 5-7 відсутні).

дні показники за зазначеними шкалами (окрім другої) у працівників поліції дещо вищі від нормативних, отриманих у соціокультурному середовищі, де створено цей опитувальник. Наявні результати не суперечать теоретичним очікуванням, зокрема високі оцінки за шкалами 3 і 4 (міжособистісний компонент ЕІ) свідчать про важливість для працівників поліції рис, які дозволяють добре розуміти емоції ін-

ших і скеровувати їх у потрібному напрямі. Для працівників поліції з розвинутим міжособистісним компонентом ЕІ властиві комунікабельність, активність, екстраверсія, спонтанність. Такі особи вміють легко та швидко, часто за власною ініціативою, вступати у контакти з незнайомими або малознайомими людьми, мають комунікативний досвід. Високі середні значення за шкалою 1 відображають здатність до розуміння власних емоцій і почуттів, раціоналізм. Доволі високі оцінки за цією шкалою у поліцейських також вказують на досвідченість, відповідальність при прийнятті рішень, певну стриманість, поміркованість, емоційну зрілість, здатність об'єктивно оцінювати професійні ситуації та приймати виважені рішення. Отримані результати, в цілому, співпадають із очікуваними і, на нашу думку, відображають професійно важливі яко-

Як видно з таблиці, усі шкали опитувальника мають значущі позитивні взаємозв'язки одна з одною, а також з інтегральним показником (в останньому випадку вони коливаються від 0,62 до 0,75). Отримані дані, в цілому, відповідають показникам, наведеним автором оригінального опитувальника – М. Манойловою. Зазначені характеристики дозволяють використовувати адаптований опитувальник МЕІ як психо-діагностичний інструмент для оцінки рівня і структури ЕІ.

Нами проведений аналіз відмінностей середніх значень емоційного інтелекту у керівників поліцейських підрозділів. Так, за допомогою опитувальника М. Манойлової було обстежено 78 керівників поліцейських підрозділів чоловічої статі, які проходили підвищення кваліфікації на базі ХНУВС у 2018 році. Дослідження виявило, що усереднені інтегра-

Таблиця 6.

Інтеркореляції шкал опитувальника МЕІ

Шкали	1	2	3	4	Інтегральний показник
1	1	0,35	0,28	0,29	0,68
2	0,35	1	0,31	0,33	0,75
3	0,28	0,31	1	0,26	0,62
4	0,29	0,33	0,26	1	0,63
Інтегральний показник	0,68	0,75	0,62	0,63	1

сті, властиві ефективним поліцейським.

Внутрішня узгодженість шкал українськомовного опитувальника визначалася за допомогою кореляційного аналізу на загальній вибірці обстежуваних (Табл. 6).

льні показники емоційного інтелекту керівників підрозділів поліції (працівників діяльничесфери «людина – право») є дещо вищими (5,68 проти 4,31; $p = 0,01$) ніж у представників інших професій (порівняння здійснювалось із

даними, представленими М. Манойловою щодо вираженості емоційного інтелекту педагогічних і медичних працівників).

Нами також виявлені значущі відмінності характеристик емоційного інтелекту у правоохоронців із різним стажем роботи ($p = 0,01$). Так, у групі керівників із великим стажем роботи (більше 8 років) простежується зниження показників внутрішньо-

керівники недостатньо чітко усвідомлюють власні почуття, переважно не сприймають їх, відчують труднощі в управлінні своїми емоціями і розумінні почуттів інших. Таким чином, деякі показники внутрішньо- і міжособистісного аспектів (розуміння почуттів і емоцій інших людей) методики діагностики емоційного інтелекту можуть служити індикаторами для виявлення тенденцій до емоційного виго-

Таблиця 7.

Абсолютні показники і відмінності середніх значень шкал EI у керівників із різним стажем професійної діяльності

Шкала	Середні та стандартні відхилення (менш досвідчені)	Середні та стандартні відхилення (більш досвідчені)	Значення t-критерію Стьюдента	Рівень статистичної значущості
1. Усвідомлення своїх почуттів і емоцій	7,02±3,32	5,73±3,49	2,59	0,01
2. Управління своїми почуттями та емоціями	3,86±3,98	0,53 ±3,68	2,50	0,01
3. Розуміння почуттів і емоцій інших людей	5,66±3,98	3,92±3,85	3,35	0,001
4. Управління почуттями та емоціями інших людей	1,10±3,98	0,85±3,83	1,65	0,10

Примітка: курсивом позначено показники, за якими зафіксовано статистично значущі відмінності ($p = 0,01$; $p = 0,001$).

особистісного аспекту емоційного інтелекту, у порівнянні з менш досвідченими колегами (стаж 3–4 роки). Встановлено, що досвідчені

керівники недостатньо чітко усвідомлюють власні почуття, переважно не сприймають їх, відчують труднощі в управлінні своїми емоціями і розумінні почуттів інших. Таким чином, деякі показники внутрішньо- і міжособистісного аспектів (розуміння почуттів і емоцій інших людей) методики діагностики емоційного інтелекту можуть служити індикаторами для виявлення тенденцій до емоційного виго-

Таблиця 8.

Статистично значущі відмінності середніх значень шкал методики MEI у керівників і слухачів

Шкала	Середні та стандартні відхилення (керівники)	Середні та стандартні відхилення (слухачі)	Значення t-критерію Стьюдента	Рівень статистичної значущості
3. Розуміння почуттів і емоцій інших людей	5,56±3,80	3,23±3,75	2,86	0,01
4. Управління почуттями та емоціями інших людей	1,94±4,61	1,04±3,84	2,07	0,01

Примітка: курсивом позначено показники, за якими зафіксовано статистично значущі відмінності ($p = 0,01$).

Порівняння показників методики на вибірках слухачів магістратури і працюючих керівників дозволило виявити, що у слухачів менш виражені характеристики емоційного інтелекту, що характеризують міжособистісний аспект (Табл. 8).

Очевидно, це означає, що слухачі поки що не мають необхідних для керівника комунікативних і управлінських умінь, пов'язаних із розумінням почуттів і емоцій інших людей та можливістю управління станом іншої людини з метою гармонізації стосунків, зняття емоційної напруженості. Це свідчить про те, що міжособистісний аспект емоційного інтелекту поступово формується в професійній діяльності та спілкуванні упродовж перших 5 років управлінської діяльності. Цей факт підтверджує значущість активних методів соціально-психологічного навчання для розвитку емоційного інтелекту слухачів закладів вищої освіти МВС.

Наведемо інструкцію і текст адаптованого опитувальника МЕІ.

Інструкція: «Прочитайте уважно наведені твердження й оцініть їх за п'ятибальною шкалою. Кожному твердженню приписуйте бал, який найбільше підходить особисто Вам за наступною шкалою: 5 – завжди, 4 – найчастіше, 3 – іноді, 2 – рідко, 1 – ніколи».

Текст опитувальника

1. Я чітко усвідомлюю свої почуття і емоції.
2. У моїх публічних виступах відсутні

емоції.

3. Моя спонтанна поведінка не заважає мені досягати обраної мети.
4. У конфліктних ситуаціях я приховую свої емоції та почуття.
5. Я уважно вислуховую партнерів по спілкуванню.
6. У конфліктній ситуації необхідно відразу приймати рішення.
7. Я намагаюся менше впливати на вчинки і почуття інших людей.
8. Я вважаю за краще контролювати людей.
9. Я рівною мірою усвідомлюю свою вразливість і свою силу.
10. Мені важлива думка людей, якщо я даю волю почуттям.
11. Мені вдається контролювати свої почуття, навіть коли я сердитий або засмучений.
12. При спілкуванні з начальством я ніяковою і думаю тільки про те, щоб скоріше закінчилася розмова.
13. Я зосереджений на почуттях інших.
14. Розбіжності у стосунках намагаюся усувати відразу, щойно тільки-но їх виявив.
15. Я дозволяю підлеглим узяти на себе керівну роль і при цьому їх не контролюю.
16. Мені властиво використовувати владу, що належить за посадою.
17. Мені вдається приховувати неприязнь до поганої людини.

18. При спілкуванні з колегами я можу думати про своє.
19. В усіх ситуаціях я відкрито виражаю свої почуття.
20. Полонка побутової техніки може змусити мене розгубитися, впасти у відчай.
21. Я спілкуюся з іншими так, щоб вони могли пишатися своїми успіхами.
22. Я не звертаю увагу на психологічні стани колег при досягненні спільних цілей.
23. Я допомагаю іншим краще зрозуміти себе.
24. У спілкуванні я зосереджуюся на меті, а не на почуттях.
25. Я легко виражаю симпатію до іншої людини.
26. Близькі люди часто говорять мені: розслабся.
27. Я вільно виражаю свої почуття.
28. Я відчуваю невпевненість у спілкуванні з людьми.
29. Я розумію чужі почуття, навіть якщо дискусія проходить на підвищених тонах.
30. Мені байдужі почуття інших, що виникають під час спільної роботи.
31. Я підбадьорюю інших, щоб вони робили роботу краще.
32. Мені складно висловитися щодо поведінки іншої людини, яка заважає мені.
33. Я довіряю своїм почуттям, коли приймаю серйозні рішення.
34. Мені важко дивитися в очі малознайомій людині.
35. Я щирий, коли говорю про свої почуття і наміри з іншими.
36. Коли я виражаю партнерові емоційну підтримку, він, зазвичай, цього не сприймає і не відчуває.
37. Мені важливо знати, які почуття та емоції призвели до конфлікту.
38. Мені байдуже, що відчуває неприємна мені людина.

Таблиця 9.

Ключ до опитувальника

Шкали і запитання	завжди	найчастіше	іноді	рідко	ніколи
1. «Прямі» 1, 9, 17, 25, 33	5	4	3	2	1
«Зворотні» 2, 10, 18, 26, 34	5	4	3	2	1
2. «Прямі» 3, 11, 19, 27, 35	5	4	3	2	1
«Зворотні» 4, 12, 20, 28, 36	5	4	3	2	1
3. «Прямі» 5, 13, 21, 29, 37	5	4	3	2	1
«Зворотні» 6, 14, 22, 30, 38	5	4	3	2	1
4. «Прямі» 7, 15, 23, 31, 39	5	4	3	2	1
«Зворотні» 8, 16, 24, 32, 40	5	4	3	2	1

Шкала 1. Усвідомлення своїх емоцій і почуттів.

Шкала 2. Управління своїми емоціями та почуттями.

Шкала 3. Усвідомлення емоцій і почуттів інших.

Шкала 4. Управління емоціями та почуттями інших.

39. Своєю позою, очима, інтонацією я виявляю своє ставлення до іншої людини.

40. Мені складно висловити критичні зауваження так, щоб співрозмовник не образився, а сприйняв критику.

Обробка результатів. Відповідно до ключів розраховується сума балів за «прямими» і «зворотними» запитаннями. Потім для кожної шкали розраховується індекс за формулою: $A - B$, де A – сума балів за «прямими» запитаннями, B – за «зворотними». Іншими словами, з суми балів за «прямими» запитаннями необхідно відняти суму балів за «зворотними». Інтегральні індекси: 1) внутрішньо-особистісний аспект емоційного інтелекту (здатність до усвідомлення і прийняття своїх почуттів, самоконтроль): сума балів за 1 і 2 шкалами; 2) міжособистісний аспект емоційного інтелекту (здатність до розпізнавання, розуміння та зміни емоційних станів інших людей): сума балів за 3 і 4 шкалами. Інтегральний показник ЕІ: сума балів за усіма шкалами опитувальника. Діапазон балів за кожною шкалою: $\min$ – мінус 20 балів; $\max$ – плюс 20 балів.

Висновок. Сьогоднішній інтерес до ЕІ багато в чому пов'язаний із дослідженнями, що свідчать про його практичну значущість у різних сферах. Стверджується, що ЕІ важливий для успіху в юридичних, медичних, педагогічних і інженерних професіях. Проте, багато хто з дослідників відзначає, що викорис-

тання заснованих на самозвіті методик оцінювання ЕІ пов'язано з певними труднощами, адже різні концептуалізації конструкта ЕІ не завжди узгоджуються і наразі немає виразних підстав для підтвердження того, що усі люди здатні адекватно оцінити свої здібності в сфері розуміння емоцій і управління ними. Зокрема, за визначенням, люди з низьким ЕІ повинні погано усвідомлювати свої здібності у цьому аспекті, мабуть, подальші дослідження допоможуть чіткіше прояснити питання щодо зв'язку особистісних рис із ЕІ. Щодо поліцейських і керівників підрозділів поліції, то отримані у нашому дослідженні дані свідчать про важливість емоційного інтелекту для поліцейської діяльності, поліцейського менеджменту, а також про залежність ступеня розвитку ЕІ від досвіду керівної роботи і гендерних чинників. Визначено нові стандартизовані тестові норми щодо ЕІ, впровадження яких сприятиме підвищенню якості оцінювання результатів тестування поліцейських при проведенні конкурсу на службу або зайняття вакантної посади. Розраховані показники надійності та валідності українськомовного опитувальника МЕІ. Отримані середньо-нормативні показники ЕІ для загальної вибірки можливо враховувати при доборі на службу до підрозділів Національної поліції України.

Перспективи подальших досліджень полягає у пошуку особливостей взаємозв'язків особистісних рис працівників правоохоронних органів із рівнем і структурою їх емоційного

інтелекту; розробці та адаптації нових українськомовних тестів, спрямованих на визначення особливостей емоційно-інтелектуальної сфери правоохоронців.

Перелік використаних джерел:

1. *Про* Національну поліцію: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41 (від 09.10.2015). Ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звертання 21.01.2019).
2. *Про* організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських: наказ МВС України від 25.12.2015 № 1631 // Офіційний вісник України. 2016. № 6 (від 29.01.2016). Стр. 156. Ст. 320. Код акту 80463/2106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16> (дата звернення 21.01.2019).
3. *Андреева И. Н.* Взаимосвязь эмоционального интеллекта и тезауруса эмоциональных переживаний в юношеском возрасте // Психология и современное общество: взаимодействие как путь взаиморазвития: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Санкт-Петербург, 28–29 апреля 2006 г.). Санкт-Петербург, 2006. Ч. 1. С. 17–21.
4. *Вахрушева Л. Н.,* Гризодуб В. В., Садокова А. В. Методика диагностики эмоционального интеллекта (МДЭИ): учеб.-метод. пособие для студентов факультета клинич. психологии по курсу «Психология личности». Москва: МГМСУ, 2010. 56 с.
5. *Гоулмен Д.* Эмоциональный интеллект / пер. с англ. А. Исаевой. Москва: АСТ, 2008. 480 с. (Серия «Психология – лучшее»).
6. *Деревянко С. П.* Роль эмоционального интеллекта в процессе социально-психологической адаптации студентов // Инновационные образовательные технологии. 2007. № 1 (9). С. 92–95.
7. *Люсин Д. В.* Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: теория,

измерение, исследования / под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. Москва: ИП РАН, 2004. С. 29–36.

8. *Петровская А. С.* Эмоциональный интеллект как детерминанта результативных параметров и процессуальных характеристик управленческой деятельности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03. Ярославль, 2007. 225 с.
9. *Bar-On R.* Emotional and Social Intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory: Handbook of Emotional Intelligence / R. Bar-On and JDA; eds. Parker. San Francisco: Jossey-Bass, 2000. P. 363–388.
10. *Маноїлова М. А.* Авторская методика диагностики эмоционального интеллекта // Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. 2011. № 6. URL: <http://medpsy.ru>.
11. *Mayer J. D., Salovey P.* What is Emotional intelligence? // Emotional Development and Emotional Intelligence: Implications for Education / eds. P. Salovey, D. Sluyter. New York: Basic Books, 1997. P. 3–31.

References (Transliteration):

1. *Pro* Natsionalnu polityu: Zakon Ukraini vid 10.12.2015 # 889-VIII // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini. 2015. # 40–41 (vid 09.10.2015). ST.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (data zvertannya 21.01.2019).
2. *Pro* organizatsiyu doboru (konkursu) ta prosuvannya po sluzhbi polityeyskikh: nakaz MVS Ukraini vid 25.12.2015 # 1631 // Ofitsiyinyi visnik Ukraini. 2016. # 6 (vid 29.01.2016). Str. 156. St. 320. Kod aktu 80463/2106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16> (data zvernennya 21.01.2019).
3. *Andreeva I. N.* Vzaimosvyaz emotsionalnogo intellekta i tezaurusu emotsionalnykh perezhivaniy v yunosheskom vozraste // Psihologiya i sovremennoe obschestvo: vzaimodeystvie kak put vzaimorazvitiya: materialyi Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Sankt-Peterburg, 28–29 aprelya 2006 g.). Sankt-Peterburg, 2006. Ch. 1. S. 17–21.
4. *Vahrusheva L. N.,* Grizodub V. V., Sadokova A. V. Metodika diagnostiki emotsionalnogo intellekta (MDEI):

учеб.-метод. пособие для студентов факультета клинической психологии по курсу «Психология личности». Москва: МГМСУ, 2010. 56 с.

5. *Goulmen D.* Эмоциональный интеллект / пер. с англ. А. Исаев. Москва: АСТ, 2008. 480 с. (Серия «Психология – лучшая»).

6. *Derevyanko S. P.* Роль эмоционального интеллекта в процессе социально-психологической адаптации студентов // *Innovatsionnyie obrazovatelnyie tehnologii.* 2007. # 1 (9). С. 92–95.

7. *Lyusin D. V.* Современные представления об эмоциональном интеллекте // *Социальный интеллект: теория, измерение, исследование* / под ред. Д. В. Лыусина, Д. В. Ушакова. Москва: ИР РАН, 2004. С. 29–36.

8. *Petrovskaya A. S.* Эмоциональный интеллект как determinante результативных параметров и протессуальных характеристик управленческой деятельности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03. Ярославль, 2007. 225 с.

9. *Bar-On R.* Emotional and Social Intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory: Handbook of Emotional Intelligence / R. Bar-On and J.D.A.; eds. Parker. San Francisco: Jossey-Bass, 2000. P. 363–388.

10. *Manoylova M. A.* Авторская методика диагностики эмоционального интеллекта // *Медицинская психология в России: электрон. науч. журнал.* 2011. # 6. URL: <http://medpsy.ru>.

11. *Mayer J. D., Salovey P.* What is Emotional intelligence? // *Emotional Development and Emotional Intelligence: Implications for Education* / eds. P. Salovey, D. Sluyter. New York: Basic Books, 1997. P. 3–31.

Barko Vadym

Principal Researcher of Psychological Providing Laboratory of State Scientific Research Institute of Ministry of Internal Affairs of Ukraine, doctor of psychological science, professor, Kyiv (Ukraine)

Ostapovich Volodymyr

PhD (Candidate of Sciences (Law), Head of the Laboratory of Psychological Support of the State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

Oleshko Petro

PhD (Candidate of Historical Sciences), Associate Professor, Rector of Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education of Ukraine, Lutsk (Ukraine)

UKRAINIAN ADAPTATION OF THE QUESTIONNAIRE OF LEVEL AND STRUCTURE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE FOR THE PSYCHOLOGICAL SELECTION OF POLICEMEN

ABSTRACT

The article is devoted to the problem of the Ukrainian adaptation of the psychodiagnostic method of assessing the level and structure of the emotional intelligence of a person (MEI), developed by the Russian psychologist M. Manoilova. The study was conducted in order to improve the system of professional psychological selection of personnel for the National Police of Ukraine. Today's interest in emotional intelligence is largely associated with researches showing the practical significance of this construct in various fields of activity; many authors argue that emotional intelligence is important for success in the legal, medical, pedagogical and engineering professions. The article outlines the theoretical foundations and the internal structure of adaptation process of

this test, discloses the procedure and results of an experimental study to verify the reliability and validity of the adapted test, it include standard indicators for the general sample of police officers and standard test norms. The analysis of the differences between the average values of the emotional intelligence of police managers revealed that they are slightly higher than those of representatives of the pedagogical and medical professions. Also identified significant differences between the characteristics of emotional intelligence among police officers with different work experience. It has been established that experienced managers are not clearly aware of their feelings and emotions, have difficulty in managing their own emotions, as well as in understanding the emotions of other people. It has been shown that some indicators of the intrapersonal and interpersonal aspects of emotional intelligence can serve as indicators for determining the tendency toward emotional burnout of police officers. Comparison of test indicators on a sample of graduate students and police managers showed that students are less pronounced interpersonal characteristics of emotional intelligence. This means that this aspect of emotional intelligence is gradually being formed during the process of professional activity and communication. Such fact confirms the importance of using social education methods to development of emotional intelligence of higher education institutions' students of the Ministry of Internal Affairs. The study confirmed the diagnostic verification of the psycho-

diagnostic test under consideration and the expediency of its use in the psychological selection of personnel for the National Police of Ukraine and in the process of the competitive appointment of police officers for positions.

Key words: professional psychological selection, emotional intelligence, Ukrainian adaptation of test, psychological diagnostics, reliability, validity, standardized test norms.

Барко Вадим Иванович

Главный научный сотрудник лаборатории психологического обеспечения Государственного научно-исследовательского института Министерства внутренних дел Украины, доктор психологических наук, профессор, Киев (Украина)

Остапович Владимир Петрович

Кандидат юридических наук, заведующий лабораторией психологического обеспечения Государственного научно-исследовательского института Министерства внутренних дел Украины, Киев (Украина)

Олешко Петр Степанович

Кандидат исторических наук, доцент, ректор Волынского института последипломного педагогического образования, г. Луцк (Украина)

**УКРАИНО-ЯЗЫЧНАЯ АДАПТАЦИЯ
ОПРОСНИКА УРОВНЯ И СТРУКТУРЫ
ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В
ЦЕЛЯХ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОТБО-
РА ПОЛИЦЕЙСКИХ**

Аннотация. Статья посвящена проблеме украинско-язычной адаптации психодиагностической методики оценивания уровня и структуры эмоционального интеллекта личности (МЭИ) разработанной российским психологом М. Манойловой. Исследование проводилось в целях совершенствования системы

професійного психологічного отбору персоналу для Національної поліції України. Сьогоднішній інтерес к емоційному інтелекту во мно́гом зв'язан з дослідженнями, свідечать про практичну значимість даного конструкта в різних сферах діяльності; багато авторів утверджають, що емоційний інтелект важлив для успіху в юридических, медических, педагогіеских і інженереских професіях. В статті изложено теоретическі основи і внутрішня структура процесу адаптації цієї методики, раскрыта процедура і результати експериментального дослідження для перевірки надійності і валідності адаптованої методики, отримано нормативні показателі для загальної виборки поліцейеских, визначено стандартні тестові норми. Проведено аналіз різниць між середніми значеннями емоційного інтелекту керівників підрозділів поліції. Зазначено, що середні показателі емоційного інтелекту поліцейеских менеджерів нескілько перевищають показателі представителів педагогіеских і медических професій. Також виявлено значимі різниця між характеристиками емоційного інтелекту у поліцейеских з різним стажем роботи. Встановлено, що досвідчені менеджери недостатньо чітко усвідомлюють свої почуття і емоції, відчувають труднощі в управленні власними емоціями, а також при розумінні емоцій інших людей. Показано, що деякі показателі внутрі-

особистісного і міжособистісного аспектів емоційного інтелекту можуть служити індикаторами для визначення тенденції к емоційному вигоранню поліцейеских. Порівняння показателів методики на виборці слухачів магістратури і менеджерів поліції показало, що у слухачів менше виражені міжособистісні характеристики емоційного інтелекту. Це означає, що даний аспект емоційного інтелекту поступово формується в процесі професійної діяльності і спілкування. Встановлено факт, що підтверджує важливість використання методів соціального навчання з ціллю розвитку емоційного інтелекту слухачів вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ. Проведене дослідження підтвердило діагностическу верифікацію розглянутої психодіагностическої методики і доцільність її використання з ціллю психологіеского відбору персоналу для Національної поліції України і конкурсного призначення поліцейеских на посади.

Ключеві слова: професійний психологіеский відбір, емоційний інтелект, україноязична адаптація методики, психологіеска діагностика, надійність, валідність, стандартизовані тестові норми.

Дата отримання статті: 15.03.2019

Дата рекомендації до друку: 23.03.2019

Дата оприлюднення: 14.05.2019